

הנשק הגרעיני האמריקני בתורכיה

מאת סא"ל (מיל') ד"ר רפאל אופק

מבט מבס"א מס' 1,217, 4 ביולי 2019

תקציר: הנשק הגרעיני האמריקני המוצב עדיין בארבע מדינות אירופיות ובתורכיה כאזכור אנאכרוניסטי לתקופת "המלחמה הקרה" הוא נשק טקטי בלבד, דבר המעורר סימני שאלה לגבי המשך נחיצותו. ספקות אלה תקפים במיוחד לגבי תורכיה, לא רק על רקע התערערות היחסים בין וושינגטון לאנקרה אלא אף בשל הסיכונים הביטחוניים והבטיחותיים של בסיס אינצ'ירליק בשל קרבתו לגבול הסורי.

אחת התוצאות המשמעותיות של המלחמה הקרה הייתה הקמתו של נאט"ו - "ארגון האמנה הצפון אטלנטית". האמנה הצפון אטלנטית נחתמה ב-4 באפריל 1949 בין צפון אמריקה (ארה"ב וקנדה) לבין עשר מדינות במערב אירופה, במטרה להגן על מדינות אלה מברה"מ והמדינות הקומוניסטיות בנות חסותה שהתאגדו במסגרת ברית ורשה. ברבות השנים הצטרפו מדינות נוספות לנאט"ו ובכללן תורכיה (1952).

במסגרת תורת הלחימה של נאט"ו - שנועדה להרתעת ברה"מ מהפעלת נשק גרעיני כלפי המערב, ובמידת הצורך למיטוט מתקפה סובייטית נרחבת - הוסכם על "חלוקה גרעינית" שעיקרה פריסתו ואחסונו של נשק גרעיני אמריקני בחמש מדינות נאט"ו: גרמניה, בלגיה, הולנד, איטליה ותורכיה. יתרונו של ה"חלוקה הגרעינית" מבחינת ארה"ב היו קיצור טווחי הנשק הגרעיני שלה כלפי ברה"מ והגברת שרידותו במקרה של תקיפה סובייטית רחבת היקף. כמו כן אפשר כי בראייה האמריקנית אמורה הייתה שותפות מדינות נאט"ו בהרתעה הגרעינית לסייע בחיזוק לכידות המערב מול ברית ורשה.

מספר הפצצות הגרעיניות האמריקניות המאוחסנות כיום באירופה תחת חסות נאט"ו מוערך בין 160 ל-240 פצצות מדגם B61, מהן מוצבות 90-50 בתורכיה. עוצמת הפיצוץ של פצצות אלה ניתנת לכוונון בתחום שבין 0.3 ל-340 קילו-טון. הדבר מאפשר הפעלתן הן ברמה הטקטית והן ברמה האסטרטגית, אם כי על פי מתווה ההרתעה הנוכחי של נאט"ו הן מיועדות אך ורק להפעלה טקטית. בניגוד לשנים קודמות עת הותקן חלק מהנשק הגרעיני האמריקני באירופה כראשי קרב של טילים בליסטיים, פצצות B61 מיועדות לנשיאה אך ורק על ידי מטוסים. תחזוקתן ושמירתן של הפצצות מוטלות על אנשי חיל האוויר האמריקני, והקודים לחימושן הינם תחת בקרה אמריקנית. עם פרוץ מלחמה מיועדות הפצצות להיות מותקנות במטוסי המדינות בהן אוחסן, אך תחת שליטה ובקרה של חיל האוויר האמריקני ובתיאום עם נאט"ו.

בעקבות קריסת ברה"מ ב-1991 וסיום המלחמה הקרה הועלו סימני שאלה בדבר מידת הרלוונטיות של נאט"ו. הפתרון לבעיה נמצא בהפעלת כוחות הארגון בזירות שונות ברחבי העולם כמלחמת המפרץ לשחרור כוויית מהכיבוש העיראקי (1991), ההתערבות הצבאית במלחמה בקוסובו (1999) ובאפגניסטן מאז 2001, והפלישה לעיראק ב-2003. לאחרונה הפנתה נאט"ו תשומת לב ניכרת להתערבות הצבאית הרוסית בגיאורגיה ואוקראינה ואף למתרחש במזרח התיכון לאור איום הטילים הבליסטיים והחשש מפיתוח נשק גרעיני על ידי איראן.

כתוצאה מהיחלשות האיום הגרעיני הרוסי בתום המלחמה הקרה צמצמה ארה"ב באופן דראסטי את כמות הפצצות הגרעיניות המאוחסנות באירופה. כאמור, היא עדיין מאפסנת כמות קטנה של פצצות ביבשת על מנת לשמר את כושר ההרתעה של נאט"ו ולאותת על מחויבותה לביטחון בנות בריתה. אך עם חלוף הזמן הופך הצידוק האסטרטגי-פוליטי לנחיצות פצצות אלו באירופה ובתורכיה לאנאכרוניסטי, מה גם שהן מתאימות לנשיאה אך ורק על ידי מטוסי קרב (ולא בטילים בליסטיים) שהינם פגיעים למדי (למעט מטוסים חמקנים) וניתנים ליירוט בקלות יחסית.

ואכן, הפרלמנט ההולנדי, כמו גם חברים בקואליציה השולטת כיום בגרמניה, הביע ספקות ואף דאגה בדבר הצורך בהמשך תכנית "החלוקה הגרעינית". בגרמניה אף נשמעים לאחרונה קולות המצדדים בפיתוח נשק גרעיני עצמאי לאור המדיניות האגרסיבית הרוסית בשנים האחרונות מחד גיסא, והצהרת ארה"ב ורוסיה בפברואר האחרון על השעיית האמנה למניעת כלי נשק גרעיניים לטווח בינוני שנחתמה בסוף 1987.

לאור זאת התעצמה לאחרונה השאלה בדבר הצורך בהמשך פריסת פצצות גרעיניות בבסיס חיל האוויר האמריקני אינצ'ירליק שבתורכיה. ברקע לכך עומדת המתיחות הנוכחית בין ממשל טראמפ למשטר ארדואן, שיתכן ועוד תחריף. מה שמשבש במיוחד את היחסים הינה כוונתה של אנקרה לרכוש מרוסיה מערכת הגנה אווירית מתקדמת מדגם S-400 - זאת בעת שהיא משתתפת בתכנית ייצור המטוס החמקן מדגם F-35 והביעה רצונה לרכוש מארה"ב 100 מטוסים מדגם זה. לאור זאת חוששת וושינגטון כי פרטיו הטכניים וביצועיו של ה-F-35 יודלפו עד מהרה לרוסיה. כמו כן, כבר ב-2010 לא היה לחיל האוויר התורכי כל קשר ממשי להפעלתן של הפצצות הגרעיניות שבאינצ'ירליק. רק מספר קטן של מטוסי F-16 שברשותו התאימו לנשיאת פצצות אלה, והשתתפותו בתרגילים האוויריים של נאט"ו הייתה מזערית למדי.

מעבר לכך ממוקם אינצ'ירליק בדרום תורכיה במרחק של כ-110 ק"מ מהגבול הסורי, והמצב במדינה זו, הרחוק עדיין מיציבות, עלול להציב סיכונים ביטחוניים ובטיחותיים לפצצות הגרעיניות שבבסיס. כדוגמה לסיכונים האפשריים ניתן לציין את שארע בעת ניסיון ההפיכה הכושל ביולי 2016, בעקבותיו נעצרו קציני צבא תורכים בכירים ששהו באותה עת באינצ'ירליק והממשל ניתק את הספקת החשמל לבסיס לשבוע.

כפי שכתב לאחרונה פרופ' הרווי סאפולסקי: "על ארה"ב לשקול מחדש ובהקדם האפשרי את אחסון הנשק הגרעיני בתורכיה המעניק לאנקרה, במסגרת תכנית שיתוף הפעולה הגרעיני של נאט"ו, אצבע משותפת על ההדק הגרעיני".

* סא"ל (מיל) ד"ר רפאל אופק הוא מומחה בתחום הפיזיקה והטכנולוגיה הגרעינית, ששימש כאנליסט בכיר בקהילת המודיעין הישראלית.

rhofek@gmail.com